

1

Διαθήκη τοῦ Ἀνδρουλῆ Μπάου

1684, Αὐγούστου 14
Σίφνος

Ὁ διαθέτης Ἀνδρουλῆς Μπάος καταλείπει ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν του εἰς τὴν σύζυγόν του Ἑλένην, εἰς ἣν ἐπιβάλλει ὅπως κάμνη εἰς μνήμην του μνημόσυνα, λειτουργίαι καὶ σαρανταλείτουργα εἰς ὠρισμένους ναοὺς. Καταλείπει δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του Ζωρζῆ, τῆς ἀναδεκτῆς του Ζαμπέτας καὶ ἀνεψιοῦ του ἢ ἀνεψιῶν ὠρισμένα κληροδοτήματα.

Τὸ ἔγγραφον δὲν εἶδον ἐν πρωτοτύπῳ. Τὸ μεταγράφω ὡς ἀκριβῶς τὸ ἔχει ἀντιγράψει ὁ κύριος τῆς συλλογῆς κ. Γ. Μαριδάκης, ὅστις μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ πρωτότυπον ἔχει ἀπολεσθῆ. Δὲν εἶμαι ὅμως βέβαιος ἂν καὶ τὸ πρωτότυπον ἦτο τοιοῦτο. Τὴν ἀμφιβολίαν γεννᾷ ἡ δι' ἄλλης ἀναμφιβόλως χειρὸς γεγραμμένη σημείωσις τοῦ Verso. Διότι ὁ (ἄγνωστος) συντάκτης αὐτῆς βεβαιοῖ, ὅτι ἐκλήθη ἀπὸ τὴν σύζυγον τοῦ Ἀνδρουλῆ Ἑλένην τὸν Μάϊον τοῦ ἔτους 1708, ἥτις τῷ παρέδωκε τὴν διαθήκην, ἵνα, προφανῶς συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις ταύτης (στίχ. 11), γίνωνται τὰ μνημόσυνα χάριν τῆς ψυχῆς τοῦ διαθέτου, ἥδη δὲ καὶ αὐτῆς τῆς Ἑλένης, μετὰ τὸν θάνατόν της φυσικὰ καὶ δὴ ἀκαταπαύστως (στίχ. 6 Verso). Προστίθεται μάλιστα εἰς τὸ σημείωμα τοῦτο τοῦ Verso, ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν Ἐκκλησίαν ὀφείλουν νὰ γίνουν καὶ ἡ πρόθεσις καὶ τὸ σαρανταλείτουργον, περὶ ὧν ὁ διαθέτης ὀρίζει εἰς τοὺς στίχους 18-19 καὶ 37 τῆς διαθήκης (καὶ ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τῶν δυσαναγνώστων στίχων 9-10 τοῦ σημειώματος τούτου τοῦ Verso). Ἐπὶ πλέον τὴν ἀμφιβολίαν ἐπιτείνει ἡ καθέτως πρὸς τὴν γραφὴν τοῦ Verso καὶ εἰς τὸ περιθώριον σημείωσις: ἐντὸς Ναοῦ Ἀγίας Αἰκατερίνης, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ διαθήκη αὕτη ἐφυλάσσετο ἐντὸς τοῦ Ναοῦ τούτου. Ἐρωτᾶται ἐπομένως ἂν εἰς τὸν Ναὸν ἦτο κατατεθειμένον τὸ πρωτότυπον ἢ ἀντίγραφον αὐτοῦ. Καὶ αἱ δύο βεβαίως ἐκδοχαὶ εἶναι πιθαναί. Πάντως ἐκ τοῦ σημειώματος προκύπτει, ὅτι ἡ Ἑλένη ὥρισεν ὅτι πάντα τὰ ψυχικὰ θὰ γίνωνται εἰς τὸν ἐν λόγῳ Ναόν.

Ἡ διαθήκη ἔχει γραφῇ διὰ χειρὸς τοῦ Ἰωάννου Ντακορώνια, ἐπὶ τούτῳ μετακληθέντος ὑπὸ τοῦ διαθέτου. Συνετάχθη ἐνώπιον τριῶν μαρτύρων (στίχ. 43-45), οἵτινες καὶ τὴν προσυπογράφουν, ἀγνοῶ ὅμως ἂν ἰδιοχείρως ἢ διὰ χειρὸς τοῦ γραφέως Ντακορώνια, ὅστις ἐπίσης ἐκτελεῖ χρέη μάρτυρος. Οὔτε ἐν στίχ. 6-7 ἀλλ' οὔτε καὶ ἐν στίχ. 43-47 δηλοῦται ἂν ὁ Ντακορώνιας συνέταξε τὴν διαθήκην ὡς συμβολαιογράφος, ἢ ὡς ἀπλοῦς γραφεύς.

Πιθανώτερον φαίνεται τὸ δεύτερον· διότι, ἂν συνέβαινε τὸ πρῶτον, νομίζω ὅτι θὰ ἐγίνετο μνεία τοῦ γεγονότος. Δὲν δύναμαι ἐπίσης νὰ γνωρίζω, ἂν ὁ Ντακορώνιας οὗτος κατάγεται ἐκ τῶν φράγκων δυναστῶν τῆς Σίφνου. Ὁ Κ. ΓΚΙΩΝ, *Ἱστορία τῆς νήσου Σίφνου*, Σῦρος 1876 σελ. 135 ἱστορεῖ, ὅτι ἡ οἰκογένεια Da Koropia ἐξέλιπεν ὅλως ἐκ Σίφνου.

Ὁ τύπος οὗτος τῆς διαθήκης, ἥτοι τῆς συντασσομένης ἐνώπιον καὶ δύο ἔτι μαρτύρων καὶ ὑπογραφομένης ὑπ' αὐτῶν καθὼς καὶ ὑπὸ τοῦ ἐξ αὐτῶν συντάκτου αὐτῆς (δι' ὃν ὁ Μ. ΜΑΛΑΞΟΣ εἰς τὸν *Νομοκάνονα* αὐτοῦ Κεφ. ΣΙΖ' 9 ἐν «Θέμιδι» Σγούτα 7, Ἀθῆναι 1856 σελ. 227, λέγει: ὁ γραφεὺς τῆς διαθήκης μαρτυρεῖ καλῶς ἐν αὐτῇ. (Τοῦ Ἀρμενοπούλου), ἀκολουθῶν τὴν ἀπλουστευτικὴν τάσιν τῆς λεοντείου καὶ μεταλεοντείου βυζαντινῆς νομοθεσίας (Γ. ΜΑΡΙΔΑΚΗ, *Τὸ ἀστικὸν δίκαιον ἐν ταῖς Νεαραῖς τῶν βυζαντινῶν Αυτοκρατορίων*, Ἀθῆναι 1922 σελ. 264 καὶ σημ. 37 καὶ 38), διεμορφώθη ὁριστικῶς ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας. Βλέπε π.χ. διαθήκας ἐν Κ. ΚΑΝΕΛΛΑΚΗ, *Χιακὰ ἀνάλεκτα*, Ἀθῆναι 1890 σελ. 402 (ἔτους 1627), 460 (ἔτους 1700)· Σ. ΣΚΟΠΕΤΕΑ, *Ἐγγραφα ἰδιωτικὰ ἐκ Δ. Μάνης τῶν ἐτῶν 1547-1830*, Ἀθῆναι 1950 (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τεύχος 3, 1950), XXIII (ἔτους 1720), XXIV (ἔτους 1726)· Μ. Γ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ-ΝΟΥΑΡΟΥ, *Νομικὰ ἔθιμα τῆς νήσου Καρπάθου τῆς Δωδεκανήσου*, Ἀθῆναι 1926, διαθήκη 1 σελ. 151 (ἔτους 1765)· 3 σελ. 152 (ἔτους 1863). Τὴν ροπὴν ταύτην ἀκολουθοῦν καὶ τὰ γραπτὰ τοπικὰ ἔθιμα τῆς Θήρας (τοῦ 1797) κεφ. Ε' (Λ. ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ, *Συλλογὴ τοπικῶν τῆς Ἑλλάδος συνηθειῶν*, Ἀθῆναι 1853 σελ. 157=ΖΕΠΩΝ, *Jus graecoromanum* 8, Ἀθῆναι 1931 σελ. 511) κτλ.

Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ συνήθεια τοῦ συντάσσειν διαθήκας κατὰ τὸν ἀνωτέρω ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλον τύπον (βλέπε 101) ἤγαγεν εἰς ἄλλα μέρη εἰς ἀμφισβητήσεις περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἐπίσκοπος Σερβίων καὶ Κοζάνης Θεόφιλος, διὰ τῆς ἀπὸ 9 Ἰανουαρίου 1796 Ἐγκυκλίου αὐτοῦ, δημοσιευμένης ὑπὸ τοῦ Μ. ΚΑΛΙΝΔΕΡΗ, *Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης 1676-1808*, Θεσσαλονίκη 1951 σελ. 93 ἐπ. 2, διατάσσει (στίχ. 95-101) ὅπως αἱ διαθῇται ὁποῦ ἤθελον γίνεαι εἰς τὸ ἐξῆς εἴτε ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν εἴτε εἰξεύρουν γράμματα εἴτε ἀγράμματοι εἶναι, κατ' οὐδένα τρόπον νὰ γίνωνται καὶ νὰ γράφωνται ἀπὸ ἄλλους, εἰ μὴ ἀπὸ τοὺς διωρισμένους παρὰ τοῦ ἀρχιερέως κληρικούς, τοῦ κατὰ καιροὺς δηλονότι ἐπιτρόπου του, τοῦ ἐπιτρόπου τῆς ἐκκλησίας, τοῦ ἐφημερίου τῆς ἐνορίας καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν, ὁποῦ ἤθελον διορισθῇ, εἰ δὲ καὶ γίνεαι ἄλλοτρόπως νὰ μένῃ ἀβέβαιος καὶ ἀπαράδεκτος. Ταῦτα δὲ ὀρίζει διότι οἱ ἐνταῦθα ἐντιμότεροι κληρικοὶ καὶ πρόκριτοι τῆς πολιτείας ταύτης κοινῇ βουλῇ καὶ γνώμῃ ἀνήγγειλον ἡμῖν, ζητήσαντες τὴν ἐπανακάλεσιν, ἐπιδιόρθωσίν τε καὶ ἐπιβεβαίωσιν τῶν ἑκπαλαί γεγονότων καὶ εὐρεθέντων τοπικῶν θεσμῶν καὶ νόμων τῆς πολιτείας ταύτης (στίχ. 16-20). Βλέπε ὁμοίαν προσπάθειαν εἰς ἀπόφασιν τῶν δημογερόντων Σμύρνης, ἐπιβεβαιουμένην

ὑπὸ τοῦ Σμύρνης Γρηγορίου, τοῦ ἔτους 1785, ἐν Ν. Κ. Χ. ΚΩΣΤΗ, *Σμυρναϊκὰ Ἀνάλεκτα*, 2^α ἔκδ. Ἀθῆναι 1906 σελ. 87, ΣΤ'.

Στίχ. 4-5: ἔχοντας τὸ νοῦ μου ὑγιῇ καὶ σώας τὰς φρένας... Ἡ βεβαίωσις αὕτη, δι' ἧς ὁ διαθέτης διακηρύττει τὴν ὑγιᾶ του διανοητικὴν κατάστασιν, ἀπαντᾷ εἰς πάσας σχεδὸν τὰς διαθήκας τῆς περιόδου τῆς τουρκοκρατίας. Πρβλ. Κ. ΚΑΝΕΛΛΑΚΗ, αὐτόθι σελ. 402 (ἔτους 1627): σώας ἔχει τὰς φρένας καὶ τὴν γλῶτταν καὶ προσλαλιὰν κινουμένην Σ. ΣΚΟΠΕΤΕΑ, ὁμοίως XXXI ἔτους 1736 στίχ. 5: ἔχω τὸ νοῦ μου σωσιτὸ καὶ ἀκέραιο. Διὰ τῆς δηλώσεως ταύτης συνεχίζεται ἑλληνικὴ συνήθεια ἀναγομένη εἰς ἀπωτέρους χρόνους καὶ ἀπαντῶσα ἤδη εἰς τὰς διαθήκας τῶν ἑλληνικῶν παπύρων τῆς Αἰγύπτου (L. MITTEIS) *Grundzüge und Chrestomathie der Papyruskunde* II,1, Leipzig 1912 σελ. 238 g: Τάδε διέθειτο νοῶν καὶ φρονῶν). Ἄλλως τε, κατὰ τὸν Μ. ΜΑΛΑΞΟΝ, ἐνθ' ἀνωτέρω 2: Ἐκεῖνος ὁποῦ νὰ κάμῃ διαθήκην τὸν νοῦν θέλει νὰ ἔχῃ ὑγιῇ οὐχὶ τὸ σῶμα, καὶ ἔσπευδον διὰ τοῦτο οἱ διαθέται νὰ βεβαιοῦν τὸ γεγονός. Ὅμοίως ὁ ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΒΛΑΣΤΑΡΗΣ *Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον* Κεφ. Δ, *Νόμοι περὶ διαθήκης* (Γ. ΡΑΛΛΗ καὶ Μ. ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων*, Ἀθῆναι 1859 σελ. 207) καὶ ὁ ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἐξαβίβλον* 5,1,2, οὓς προφανῶς ἀντιγράφει ὁ ΜΑΛΑΞΟΣ.

Ἀπὸ τοῦ στίχου 8 ἄρχονται οἱ ὁρισμοὶ τῆς διαθήκης. Ὁ διαθέτης εἰς τὸν στίχον 8-11 λέγει ὅτι ἐκάλεσε τὸν Ντακορώνιαν ὅπως συντάξῃ τὴν διαθήκην του διὰ: νὰ ἀφήσω τὴν ὀλίγη φτώχειαν ἀποῦ μοῦ βρίσκεται διαρθωμένην. Διαρθωμένη=διωρθωμένη=διατεθειμένη. Τὴν ἔννοιαν ταύτην ἔχει ἡ λέξις ἐν τῷ Νομοκάνονι τοῦ Μ. ΜΑΛΑΞΟΥ, αὐτόθι σελ. 227, Κεφ. ΚΙΖ', 1: Διαθήκη εἶναι δικαία βούλησις ἀνθρώπου ὁποῦ θέλει καὶ κάμνει εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ διόρθωσιν εἰς τὰ πράγματά του καὶ μοιράζει αὐτὰ ὡς βούλεται (Ματθαίου). Ἄλλως τε ἡ λέξις ἀδιόρθωτα ἐν τῇ διαθήκῃ παρὰ Κ. ΚΑΝΕΛΛΑΚΗ, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 460, ἔχει, κατὰ τὸν ἐκδότην, αὐτόθι σημ. 1, τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἀδιάθετα». Βλέπε τὴν αὐτὴν λέξιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν παρὰ Λ. ΖΩΗ, *Ἐγγραφα* τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐκ τοῦ Ἀρχείου Ζακύνθου, ἐν *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 13, 1937 σελ. ιθ', 3 στιχ. 12, καὶ σελ. λδ', 17-18 στιχ. 9. Ἐκ τοῦ ὅτι ἐνταῦθα ὁ διαθέτης δηλοῖ ὅτι αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ συντάξῃ τὴν διαθήκην του τόσον διὰ τὴν ψυχὴν μου ὅσον καὶ διὰ τὴν γυναῖκα μου (στίχ. 10-11), προκύπτει ὅτι τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπιθυμεῖ, ὅπως καταστήσῃ κληρονόμον του. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν στίχ. 21-22 ὁ διαθέτης προσθέτει διασαφηνίζων: τὴν ὁποία μου γυναῖκα ἐλένη ἀφίνω κυρὰ νοικοκυρὰ εἰς ὅ,τι φτώχεια μοῦ εὑρίσκεται σὲ ρουχαλάκια καὶ σὲ ποσιάτικο ἀποῦ φαίνεται καὶ ἔχω..... ὅ,τι μοῦ εὑρεθῇ εἰς τὸ θάνατό μου νᾶναι ἐδικὰ της καὶ κανεῖς νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ τήνε διασεῖσῃ καὶ νὰ τὴν ἐνοχλήσῃ (στίχ. 27-28). Κυρὰ νοικοκυρὰ ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ διαθήκῃ παρὰ Σ. ΣΚΟΠΕΤΕΑ, αὐτόθι XXXI στίχ. 17-18: καὶ ἀφίνω τὴ μάννα μου καὶ τὴ γυναῖκα μου εἰς {σ}τὰ σπίτια μου καὶ εἰς {σ}τὰ ροῦχα μου κυρὰ νοικοκυρὰ καὶ {σ}τὰ παιδιὰ μου. Ἐπομένως ἡ φράσις πρέπει νὰ σημαίνῃ ὅτι καταλείπει

εἰς τὴν σύζυγόν του τὴν κυριότητα παντὸς πράγματος ὅπερ θὰ εὗρεθῇ κατὰ τὸν θάνατόν του, ἦτοι σὲ ρουχαλάκια καὶ σὲ ποσιάτικο (στίχ. 23-24). Διὰ τοῦ ρουχαλάκια, ὑποκοριστικοῦ τοῦ ροῦχα, νομίζω ὅτι νοεῖται ἡ κινητὴ καὶ ἀκίνητος περιουσία, ὡς ἐξηγεῖ ὁ Σ. ΣΚΟΠΕΤΕΑΣ, αὐτόθι σελ. 107 σχόλιον εἰς ἔγγραφον XIV στίχ. 4 (ἔτους 1680) καὶ ἀπαντᾷ περαιτέρω αὐτόθι ἐν τῇ διαθήκῃ XXXI στίχ. 18 (ἔτους 1736), XXXV στίχ. 6 (ἔτους 1650), ἐν ἣ ἡ μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ διαθέτης δίδει τὴν ἐξήγησιν τοῦ τί νοεῖ διὰ τοῦ ροῦχα μου, ἦτοι κινητὰ καὶ ἀκίνητα (στίχ. 6-7). Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἔχει ὁ ὅρος, ὡς μοὶ ἀνακοινοῖ ὁ κ. Ἰ. Καλλέρης, εἰς ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1703 δημοσιευόμενον εἰς τὴν *Ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν* τοῦ Θ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ, τόμ. 2 Ἀθῆναι 1902 σ. 66. Κατὰ τὸν αὐτὸν κ. Ἰ. Καλλέρην, ὃν συνεβουλεύθην σχετικῶς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως ποσιάτικο τοῦ στίχ. 24, «ποσάτι» (ἀπὸ τὸ τουρκικὸν *pusat*) σημαίνει «ἐργαλεῖον». Εἰς τὴν Κάρπαθον ἡ λέξις ποσάτια σημαίνει τὰ οἰκιακὰ σκεύη καὶ ἔπιπλα. Ὅθεν ποσιάτικο πρέπει νὰ σημαίνῃ τὰ οἰκιακὰ σκεύη ἢ τὰ ἐργαλεῖα, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ διαθέτης ἦτο «τεχνίτης».

Στίχ. 24-25: Ὡσὰν ὁποῦ τῆς τὰ ἔχω πρεμετάδα καὶ χαρισμένο ὄντας τὴν ἐπῆρα. Δὲν δύναμαι νὰ ἀντιληφθῶ τί ἀκριβῶς νοεῖται διὰ τῆς φράσεως ταύτης. Πιθανῶς ὅτι πάντα τὰ ἀνωτέρω κατὰ τὸν γάμον του μετὰ τῆς Ἑλένης εἶχεν ὑποσχεθῇ ὅτι θὰ ἀνήκουν εἰς αὐτήν. Καὶ τὴν ὑπόσχεσίν του ἤδη ἐκτελῶν, τῆς τὰ καταλείπει ὡς κληρονομίαν, ἀφοῦ ἄλλως τε ὡς τοιαύτην τὰ θεωρεῖ ἐν στίχ. 39-40, ἐπαναλαμβάνων ὅτι τὸ δὲ ρέστον (μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν δηλ. τῶν κληροδοτημάτων) θέλω νᾶναι ὅ,τι ἔχω γραμμένο τῆς γυναίκας μου καθὼς γράφω ἄνωθεν. Ὑπαρχούσης τῆς παραγράφου ταύτης μοῦ εἶναι δύσκολον νὰ πιστεύσω, ὅπως θὰ ἡδυνάμην ἄλλως νὰ ὑποθέσω, ὅτι ἡ δήλωσις τοῦ διαθέτου ἐν στίχ. 24-26 σημαίνει ὅτι τὴν ἀκίνητον καὶ κινητὴν περιουσίαν του, καθὼς καὶ τὰ ἔπιπλα καὶ σκεύη εἶχε δωρήσει εἰς τὴν σύζυγόν του κατὰ τὸν μετ' αὐτῆς γάμον του, ὅπερ θὰ ἐσήμαινεν ὅτι τῆς τὰ εἶχε συστήσει ὡς *donatio propter nuptias*, ἀποδεικνυομένης οὕτω τῆς ἰσχύος τοῦ θεσμοῦ τούτου καὶ ἐν Σίφνῳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Ἐκ τῶν συμφραζομένων, ἐκ τοῦ συνόλου τῶν διατάξεων καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων συνάγεται, ὅτι κληρονόμον ὁ Μπάος καθιστᾷ τὴν σύζυγόν του. Δὲν ὀρίζει τοῦτο ρητῶς καὶ διὰ φράσεων πανηγυρικῶν, ὡς ἀπῆται τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον. Κατὰ τοῦτο ἀκολουθεῖ τὴν παράδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ιδιότητα τοῦ τιμωμένου ὡς κληρονόμου, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπλὴν μετάθεσιν τῆς περιουσίας ἀπὸ τοῦ κληρονομουμένου εἰς τὸν τιμώμενον. Πρὸβλ. V. ARANGIO - RUIZ, *La successione testamentaria secondo i papiri greco-egizii*, Napoli 1906 σελ. 68 ἐπ' L. MITTEIS, αὐτόθι σελ. 239· H. KRELLER, *Erbrechtliche Untersuchungen auf Grund der Graeco-ägyptischen Papyrusurkunden*, Leipzig 1919 σελ. 344 ἐπ. Ἡ παράδοσις δὲ αὕτη κληρονομεῖται καὶ εἰς τὸ βυζαντινὸν δίκαιον, ἀφ' οὗ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τὸ ρωμαϊκόν, συνεπεία τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἑλληνικοῦ θεσμοῦ τοῦ κωδικέλλου καὶ γενικῶς ἐξ ἐπιδράσεως ἑλληνικῆς, ἔπαυσε ν' ἀπονέμῃ τὴν ἡν ἀρχαιότερον ἀπέδιδε καιρίαν σημασίαν εἰς τὴν ἐν-

στασιν κληρονόμου. Βλέπε K. E. ZACHARIAE VON LINGENTHALL, *Geschichte des griechisch-römischen Rechts*, 3. Aufl., Berlin 1892 σελ. 161. Πόσον τοῦτο εἶναι ἀληθές διὰ τὸ βυζαντινόν, κυρίως ὅμως διὰ τὸ μεταβυζαντινὸν δίκαιον, νομίζω ὅτι δείκνυται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΒΛΑΣΤΑΡΗΣ, *Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον*, Κεφ. Δ, *Νόμοι περὶ διαθήκης* (Γ. ΡΑΛΛΗ καὶ Μ. ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων* 6, Ἀθῆναι 1859 σελ. 207) μόνον τὸν ἐν Βασιλικοῖς 35, 1, 1 (=D. 28, 1, 1) διδόμενον ὅρισμὸν τῆς διαθήκης ὑπὸ τοῦ Μοδεστίνου δίδει: *Διαθήκη ἐστὶ δικαία βούλησις περὶ ὧν ἂν τις θέλῃ μετὰ θάνατον αὐτοῦ τὴν διοίκησιν γενέσθαι, χωρὶς οὐδεμίαν ἀλλαχοῦ περαιτέρω διευκρίνισιν ἢ προσθήκην*. Τὸ πρᾶγμα βεβαίως δὲν εἶναι τυχαῖον καὶ διευκρινίζεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ μὲν Ν. ΣΕΡΟΥΙΟΣ, *Ἐπιτομὴ τοῦ ἐν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς Δικαστηρίοις τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐν ἰσχύϊ Ρωμαϊκοῦ καὶ Βυζαντινοῦ Νόμου*, Κωνσταντινούπολις 1886 σελ. 175, ταλαντευόμενος μεταξὺ διδασκαλίας καὶ τῶν ἐν τῇ πράξει ἐφαρμοζομένων, παρέχει δύο ὁρισμοὺς τῆς διαθήκης, ἐξ ὧν ὁ εἰς τῶν Βασιλικῶν, ἐνῶ ἡ Νομολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἢ περιεχομένη ἐν Μ. ΘΕΟΤΟΚΑ, *Νομολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου...* ἀπὸ τοῦ ἔτους 1800 μέχρι τοῦ 1896, Κωνσταντινούπολις 1897 σελ. 312 ἐπ. (ἀπόφασις 9 τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου τοῦ ἔτους 1873) διακηρύττει ὅτι «Αἱ αὐστηραὶ ἀρχαὶ τοῦ Ρωμ. Δικαίου περὶ τυπικῆς ἐνστάσεως κληρονόμου ὡς ἀπαραιτήτου προσόντος τῆς διαθήκης ἐμετριάσθησαν...» «...ἐξ ὧν ἐκφράσεων προφανῶς δείκνυται ὅτι ὁ διαθέτης ἐβούλετο συντάξαι διαθήκην καὶ διέθετο ὑπὲρ τριῶν ἀτόμων τὴν κινητὴν αὐτοῦ περιουσίαν· αὕτη δὲ ἡ ἔνστασις ἱκανὴ καὶ νόμιμός ἐστι... καὶ ἔτι μᾶλλον, ἀφοῦ ληφθῶσιν ὑπ' ὅψει ἢ τε νῦν ἄγνοια τῶν ἀπαιτουμένων διατυπώσεων...», δι' ἧς τελευταίας φράσεως καταβάλλεται προσπάθεια, ὅπως δικαιολογηθῇ ἡ ἐπικρατοῦσα συνήθεια. Βλέπε ἐπίσης ἀπόφασιν 10 Μικτοῦ Συμβουλίου (τοῦ 1879), αὐτόθι σελ. 315· ὡσαύτως ἀπόφασιν τοῦ αὐτοῦ Συμβουλίου 277 (τοῦ 1896), αὐτόθι σελ. 317 in fine ἐπ. Ἐξ ἄλλου δὲν νομίζω ὅτι τυχαίως περιελήφθη ἐν τῷ Πανδέκτῃ ὁ ἐν 28, 1, 1 ὁρισμὸς τοῦ Μοδεστίνου, εἴτε αὐτούσιος, εἴτε περικεκομμένος θεωρηθῇ οὗτος. Διότι ἂν μὲν εἶναι αὐτούσιος, δὲν νομίζω ὅτι εἶναι ξένος πρὸς τὴν ἐλληνίζουσαν νοοτροπίαν τοῦ Μοδεστίνου, ἀποδεικνυομένην ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ συγγραφῆς ἔργου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν (L. WENGER, *Die Quellen des römischen Rechts*, Wien 1953 σελ. 521 ἐπ.)· ἂν δὲ περικεκομμένος, ἡ περικοπὴ ὀφείλεται εἰς τὰς ἐλληνικὰς νομικὰς ἀντιλήψεις, φορεῖς τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ συντάκται τῆς ἰουστινιανείου νομοθεσίας. Οὔτε ὅμως ὁ Μοδεστίνος, οὔτε οἱ ἐρανισταὶ περιορίσθησαν εἰς τὸν ὅρισμόν. Προσέθεσαν ἐν συνεχείᾳ ὅτι ἀπητεῖτο, ἵνα τονισθῇ ἡ ρητὴ ἀπαίτησις τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, ὅπως ἡ διαθήκη περιέχῃ ἐγκατάστασιν κληρονόμου ἵνα εἶναι ἰσχυρά. Ἡ μὴ ἀπόδοσις ὅμως τῶν ρωμαϊκῶν κανόνων ἐν ἐνιαίῳ ὁρισμῷ ἀποδεικνύει, κατὰ τὴν γνώμην μου, πόσον βαθέως εἶχον εἰσχωρήσει αἱ ἐλληνικαὶ ἀντιλήψεις εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου καὶ τῶν διδασκάλων αὐτοῦ.

Ὁ Ἀνδρουλῆς καταλείπει καὶ τέσσαρα κληροδοτήματα. Τὸ ἐν, τὸ ὁποῖον ἄγνοῶ εἰς

τί συνίσταται, διότι ὁ ἀντιγράψας κ. Μαριδάκης δὲν κατώρθωσε ν' ἀναγνώσῃ τὴν καιρίαν λέξιν ἐν στίχῳ 29, ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του Ζωρζῆ (στίχ. 29-30)· τὸ ἕτερον ὑπὲρ τῆς φιλιότζας του Ζαμπέτας (στίχ. 31-34). Φιλιότζα = ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ figlioccia = ἀναδεκτή. Εἰς ταύτην καταλείπει: τὴ σκάλα ἀποῦ ἔχω σιὸν ποταμὸ κτλ. Σκάλα = ἀγροτικὸν κτῆμα κλιμακωτῶς ἀναβαῖνον καὶ ὑποβασταζόμενον ἀπὸ βασταοὺς (Μ. Γ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ-ΝΟΥΑΡΟΥ, *Νομικὰ ἔθιμα τῆς νήσου Καρπάθου τῆς Δωδεκανήσου*, Ἀθῆναι 1926 σελ. 160). Καταλείπει δὲ ὑπὲρ αὐτῆς τὸ κληροδότημα τοῦτο, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως: *μὲ τοῦτο νὰ λουτρούγῃ τὸν ἅγιον Πέτρο κάθε ἀποῦ χρονίσω*. Τὸ τρίτον κληροδότημα εἶναι ὑπὲρ τοῦ ἀνεψιοῦ ἢ τῶν ἀνεψιῶν του (στίχ. 38). Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ποσόν, ὅπερ εἶχε δανείσει πρὸς τὴν *κουνιάδα του τὴν Κερανεζίνα* (= *Κερά Ἀνεζίνα*) (στίχ. 34-35), πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ ὁποίου εἶχε λάβει παρ' αὐτῆς *ἀμανάτι* (= ἐνέχυρον, στίχ. 36), μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς *προθέσεώς του*, ἣν ὑποχρεώνει τὴν σύζυγόν του, νομίζω, *νὰ δίνη τοῦ ἀφέντη τοῦ δεσπότη* (στίχ. 37).

1 1684: ἀνγούστον 14: σίφρος

2† ἡ πρώτη καὶ ὑσιάτη παραγγελία εἶναι ἐτούτη

3 ἐπειδὴ καὶ νὰ εὐρίσκομαι ἄρρωστος ἐγὼ

4 ἀντρούλ(ῃ)ς Μπάον. μὰ ἔχοντας. τὸ νοῦ μου ὑγιῇ

5 καὶ σώας τὰς φρένας καὶ φοβούμενος.

6 τὸ ἄωρον τοῦ θανάτου. ἐπροσκάλεσα τὸν

7 ἰωάννην ντακορώνια νὰ μοῦ γράψῃ τὴν

8 παροῦσάν μου διαθήκην διὰ νὰ ἀφήσω

9 ἐκείνη τὴν ὀλίγη φτώχειαν ἀποῦ μοῦ βρίσκεται

10 διαρθωμένην τόσον διὰ τὴν ψυχὴν μου ὅσον

11 καὶ διὰ τὴν γυναῖκα μου. διὰ τοῦτο ἀφίνω

12 εἰς ὅλους τοὺς χριστιανοὺς συγχώρησιν καθὼς

13 καὶ ἐγὼ ζητῶ ἀπὸ ὅλους τοὺς χριστιανούς.

14 τὴν τελείαν συγχώρησιν. ἔτσι θέλει χωριζομένη

15 ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα μου, νὰ μὲ θάπτουν σιὸν

16 ἅγιον ἰωάννην τὸν θεολόγο μαζὶ μὲ τὴ μάννα μου

17 καὶ νὰ μοῦ κάρῃ ἡ γυναῖκα μου ἡ Ἑλένη ὅλα

18 τὰ μνημόσυνα καὶ λειτουργίες ὡς καὶ δύο σαραντα-

19 λούτρον. τὸ ἓνα νὰ γίνῃ σιὸ θεολόγο καὶ τὸ

20 ἄλλο σιὸν παναγιά καὶ τὴν ἁγία αἰκατερίνα

21 εἰς καθὰ μιὰ τὸ μισό. τὴν ὁποία μου γυναῖκα

22 Ἑλένη ἀφίνω κυρὰ νοικοκυρὰ εἰς ὅ,τι φτώχεια

23 μοῦ εὐρίσκεται σὲ ρουχαλάκια καὶ σὲ

